

КУЛЬТУРА СЛАВЯН-ЯЗЫЧНІКАЎ У ЛЮСТЭРКУ АНАМАСТЫКОНУ НАВУКОВА-ПАПУЛЯРНАЙ ЛІТАРАТУРЫ ЗІНАІДЫ ДУДЗЮК

Дэйнак Марыя Мікалаеўна

Студэнтка 2 курса філалагічнага факультэта
УА "Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна"

Зінаіда Дудзюк у зборніку “Вяртанне забытага міфа” адзначае: “*Збытае і пракрытае хрысціянскага паганства працягвае сваё незаўважнае жыццё ў звыклых назвах, словах і абрадах беларусаў*” [1, с. 39]. Раскрываючы таямніцы старажытнай веры, пісьменніца прапануе ў цыкле навукова-папулярных твораў “*Нямеранае багацце*”, “*Славянскія князі*”, “*Шляхамі адвечнага слова*”, “*Вяртанне забытага міфа*” ключ да разумення матывацыі празванняў людзей (*антрапонімаў*), назваў населеных пунктаў (*тапонімаў*), найменняў свят (*геартонімаў*), у якіх захавалася вера старажытных славян.

Нашы продкі разумелі імя матэрыяльна, як неад’емную частку іменаванага, верылі ў тое, што імя прадвызначае жыццёвы шлях носьбіта. Вера ў сувязь імені чалавека і яго лёсу выявілася ў звычаі надаваць немаўляці імя боства, якое будзе ахоўваць носьбіта празвання ад небяспекі. Пісьменніца адзначае, што імёны бостваў ляжаць у аснове найменняў магутных правадыроў славянскіх плямёнаў: “*Хоць у гістарычных крыніцах гэта імя запісана як Ардагаст, хутчэй за ўсё, па-славянску яно гучала як Радагост, або Радагосць. Слова Ардагаст дзеліцца на дзве часткі: арда (змененая “рада”) і гаст (сэнсава адпавядае слову “госць”). Прынамсі, Радагостам называўся галоўны бог паморскіх славян. У якасці антрапоніма гэтае імя было распаўсюджана ў старажытнабалгарскай, старых чэшскай і польскай мовах*” [2, с. 214]; “*Вышан – князь славянскага племені абадрытаў. Магчыма, імя магло гучаць як Вышань, бо так называўся адзін з галоўных язычніцкіх багоў, у якім увасабляўся дух Усявышняга*” [2, с. 246].

Стваральная прырода называння праяўлялася ў функцыянаванні так званых імёнаў-пажаданняў, якімі нібыта накрэсліваўся лёс старажытных валадароў: “*Валук – князь венедаў. Імя гэтае паходзіць ад слова “ўладыка” і азначала ў славян вярхоўнага кіраўніка, правадыра ці князя. Магло паходзіць імя і ад слова “вялікі”, якое, магчыма, уваходзіла ў склад княжацкага тытула*” [2, с. 235]. Выклад рэальных гістарычных падзей у аповесці-хранографі “Славянскія князі” раскрывае сакральны сэнс імя славянскага князя *Людавіта*: “*Л* – першая руна імя *Людавіта*. З гэтай руны пачыналіся галоўныя словы ў жыцці славян: *Лада, Лёля, людзі, любоў, лёс, лук, ляда, лён*. Як быццам сам Хорс прыклікаў *Людавіта* да

дзеинасці і абароны свайго роду і племені. Менавіта **Людавіт** павінен бараніць веры і веру продкаў, чаго б гэта яму ні каштавала” [2, с. 255-256]. Кантэкст аповесці паказвае ажыццяўленне князем **пажадальнай** сутнасці гаваркога імені: “**Людавіт** да канца змагаўся за веру сваіх продкаў і ахоўваў племя ад чужога ўплыву, разумеючы, што праз здраду веры продкаў згубіць племя сябе, сваё імя і твар, а людзі разбрыдуцца па свеце і рассеюцца ў асяроддзі чужых плямёнаў, як пясчынкі ў пустыні” [2, с. 255-256].

У даўніх імёнах, якія данеслі да нас казкі і легенды, фіксуюцца ўяўленні нашых продкаў пра будову сусвету. Сусвет уяўляўся старажытным славянам як адзінства неба, зямлі і свету падземнага. З зямлі можна было падняцца да неба і трапіць у царства памерлых. Вось зямлі пранізвала сусвет і звязвала неба, зямлю і апраметную ў адно цэлае. Воссю зямлі было Сусветнае Дрэва Жыцця, гара або камень. Галоўным героем беларускай казкі “**Сіня Світа Навыварат Сшыта Саламяны Каўпак**” з’яўляецца чараўнік, які можа мяняць свой выгляд як заўгодна. Каб абхітрыць цара, чараўнік ператвараецца ў звяроў, рыбу, іголку і просіць дапамогу ў птушкі Нагай, якая жыве на тым свеце. **Сіня Світа Навыварат Сшыта** пераходзіў з таго свету ў гэты, мяняючы абліччы. Пісьменніца тлумачыць сакральны сэнс імені гэтага персанажа: “**Сіня Світа Навыварат Сшыта** – гэта не што іншае, як неба. Мы бачым вонкавы бок неба, а герой казкі ведае яго з сярэдзіны, з левага боку. **Саламяны Каўпак** – другая частка імя – гэта таксама намёк на нябесны купал ці, можа, нават на сонца... Галоўны персанаж казкі не проста чалавек, гэта хутчэй пасланец неба, каб пазмагацца з зямным царом-чарадзеям, перамагчы яго ды ажаніцца з ягонай дачкою, яднаючы зямлю і неба. Гэтак неба яднаецца з зямлёю праз Вечнае Дрэва Жыцця, каб прадоўжыць існаванне свету” [3, с. 22-23].

Асэнсоўваючы найменні населеных пунктаў Беларусі, Зінаіда Дудзюк бачыць у іх адлюстраванне веры ў язычніцкіх багоў старажытных славян і старажытныя ведычныя сюжэты: “Мяркуючы па назвах вёсак **Жывалі, Жывалока**, можна думаць, што нашы продкі ведалі, шанавалі і пакланяліся багіні жыцця **Жыве**. Тапонімы **Марачы, Маранішкі, Марачова** паказваюць на багіню адцвітання жыцця **Мару**. У беларускай мове слова **мара** з націскам на другі склад азначае прывід, здань, насланне. Аднак, здаецца мне, што багіня **Мара** несла не толькі адмоўныя эмоцыі. Яна дапамагала ў жыцці закаханым і людзям, схільным да мрой і фантазій” [4, с. 54]; “**Жаля і Гаруня** – дзве сястры, дзве чорныя птушкі, вяшчункі бяды. **Гаруня** прыходзіла разам з горам, а **Жаля** спачувала і шкадавала гаротнікаў. Яны галасілі разам з плакальшчыцамі над памерлымі, прыносілі суцяшэнне ў жалобе і смутку. Засталіся на беларускай зямлі назвы, прысвечаныя ім: **Гаруні, Гаруны, Гаруцішкі,**

*Жаліна, Жалы – вёскі ў Мінскай вобласці, Жаліўе, Жаляёўка – у Магілёўскай, Гаравішкі – у Гродзенскай. Магчыма, што і назва ракі Гарынь паходзіць ад Гаруні” [4, с. 654]; “Вывучаючы назвы беларускіх паселішчаў, я прыйшла да высновы: на нашу тапаніміку паклала след ведычная міфалогія. Магчыма, прадстаўнікі гэтай рэлігіі, брахманы ці будысты, сяліліся на нашай зямлі, неслі святло сваіх ведаў і ўяўленні пра Сусвет. Гэта былі місіянеры, якіх удосталь і ў наш час. Міфалагічны персанаж «Рыгведы» **Вішну** – адзін з трох галоўных багоў індыйскага пантэону, бог-ахоўнік і стваральнік, які за тры крокі праходзіць Сусвет. Між тым у тапаніміцы Беларусі мне сустрэліся наступныя назвы: **Вышамір, Вышкава, Вышэль, Вышчын, Вішне, Вішневічы, Вышні, Вішаў, Вішня, Вешня, Вушэнь, Вышадкі, Вішнараўшчына і шмат іншых**” [4, с. 60]. І хоць у сваіх разважаннях Зінаіда Іосіфаўна нярэдка падкрэслівае, што гэта яе асабістае бачанне праз “інтуіцыю, праз адчуванне на генным узроўні тых ці іншых праяў беларускасці”, але нярэдка бывае так, што таленавітае мастацкае, паэтычнае прадбачанне папярэднічае навуковаму абгрунтаванню і адкрыццю ісціны.*

Лад жыцця нашых продкаў і сучаснікаў вызначаўся цыклам каляндарных свят, у якіх складаным чынам пераплятаюцца язычніцкія вераванні і хрысціянства. Зінаіда Дудзюк шырока выкарыстоўвае *геартонімы*, суправаджаючы іх гістарычнымі і культуралагічнымі заўвагамі: “*Старажытнае абрадавае свята **Купалле** славяне прымяркоўвалі да летняга сонцастаяння – часу найбольшага красавання і росквіту зямлі. Яно персаніфікавалася ў вобразах міфічных істот **Купалы і Купалінкі**. У выніку пазнейшых наслаенняў на язычніцкі абрад хрысціянскай традыцыі свята прывязалася да дня нараджэння **Іаана Хрысціцеля**. У народзе свята стала называцца **Іванам Купалам**. У гэты ж дзень святкавалі імяніны **Святой Аграфены Купальніцы**” [1, с. 12]; “**15 лютага нашы продкі адзначалі яшчэ адно свята ў гонар Перуна – **Грамніцы**. Інакш яго называлі **Стрэчаннем**. Згодна з народным календаром у гэты дзень таксама можна было чакаць грывотаў, навальніцы. Прыказкі сведчаць: «На Грамніцы прайшла палавіна зіміцы», «На Грамніцы певень нап’еца вадзіцы»” [1, с. 64]; “**Асенні цыкл сялянскай працы меў свае адметныя святы: **Багач, Пакроў, Асяніны**. Усе яны прысвечаны ўшанаванню памяці продкаў. У гэты час наставала пара аддзячыць багам і духам за добры ўраджай, за здабыткі сям’і”** [1, с. 64].***

У навукова-папулярных Зінаіды Дудзюк па-мастацку адлюстраваны не толькі іменаслоў старажытнасці, але і адчуванне старажытным чалавекам свету праз *імя* – неад’емны складнік асобы і навакольнага свету, які праграмуе лёс, абараняе чалавека ад злых сіл, аб’ядноўвае з сям’ёй, родам, племенем.

Спіс цытаванай літаратуры

1. Дудзюк, З. І. Вяртанне забытага міфа / З. І. Дудзюк. – Мінск : Беларусь, 2013, – 144 с.
2. Дудзюк, З. І. Славянскія князі : аповесць-хранограф / З. І. Дудзюк // Кола Сварога. – Мінск : Беларусь, 2006. – С. 202–258.
3. Дудзюк, З. І. Нямеранае багацце : эсэ / З. І. Дудзюк. – Брэст : Альтэрнатыва, 2012. – 82 с.
- 4 Дудзюк, З. І. Шляхамі адвечнага слова / З. І. Дудзюк. – Брэст : Грамадская арганізацыя “Брэсцкі абласны цэнтр падтрымкі грамадзянскіх ініцыятыў “Вежа”, 2001. – 61 с.